

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 1

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Bjerkreim

Emne: Transport av høy.

Bygdelaq:

Oppskr. av: Torvald Austrundal

Gard:

(adresse): Vikeså

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Spørsmålet er nok som samantiltra, men so vidt eg forsteno er det spørsmål um transport av høy og gras um sommaren på heimevollet og på utsløtter og stølseløtter fram til utløda eller storkstas. Slikeins transport av rågras frå ulende til opnare turkeplass. Dette siste vert kalla å bera gras "til vadlan". Um transport av høy frå marka-sløtt og heim til heimeløda um sommaren, og um transport av støls og fjellhøy heim på vinterføre.

Først kann eg segga på, at her i Bjerkreim er den eldste og mest brukte måten å frakta høy på ved bering med børtog. so kjem kjøring med slede både vinter og sommar, og derest høytjelke til frakting av høy um vinteren og sloing av høy, berre um vinteren og velting av høy i høyselke både vinter og sommar.

Her i bygdi er den eldste krøtterkjøring frå 1658, og den nesteldste på 1723. I 1658 var det berre 1 hest på annankvart gard. Når one so veit at dei fleste gardar hadde fleire bruk so skynar one at hestehjelpi var liti, og at halve bygdefolket

soleis måtte bera heile høyet sitt inn i löda
inn sümaren og dra fjellhöyet inn vinteren
heim på Kjelke. I 1723 hev hestehaldet anskalik
at det er 2 hestar på kvar gard, anen enno
er det ikkje 1 hest til kvart bruk; anen det
vart det strakst etter.

Slisamennerne prakta høyet sitt til
löda ved bering med börtog^g på ryggen.
Större og mindre gardar var det ikkje nokon
vesensforskyl på med hensyn til transporten
av höy. Det var dei naturlege tilhövi som hev
var avgjerande. Var det brattlendt og ellers
ringt å koma fram med hest, so bar dei
heller høyet på ryggen. Dette å prakta turrhöy
på ryggen, når ein höya i ütmark, er ein svært
praktisk og heintfram lettint transportmåte når
ikkje byrdavegen var for lang. Det er heintfram
eit spørsmål kva som gjeng snøggast
bering eller köying med slede, og eg meiner
at det er berre når regn er nokko lang, at sleden
vinn i feulingi.

Byrdatoget anå hava ei trehegl. so
taget glir lett når byrdi vert knept.
Ein legg byrdatoget utbrees på marki, so vert
höyet fengt med fenjeriva. Det skal vera 4
fenjer i ei byrd. Men ei fenja er ikkje noko
mål for ein nis storleik. Det kjem an på
karen som lesser, kor stor byrd han vil bera.
Bakstegjenta er til vauleg med og knepper
byrdi, so hjelper ho karen å reisa seg upp
antur ved å lyfta i bak^{i byrdi} eller å draga i toget
framme. Han som ber byrdi hev ein "fatle"
på kvar aksel og held med bäl hundarne i
byrdogenderne, som kjem med over den
eine aksli.

58

Det hev frå gammalt av vore mykje ut-
mark og fjellslått i Bjerkheim. I den vestre
delen av bygdi kalla dei markslatten for „rosti“;
dei slo i rosten. I den austre luten er der djupe
dalar med heider på sidorne her er stolar med
fjellslått og her slo dei „markhøy“. I den vestre
enden ligg gardane under hundrad meter over
havet. Den rosteslåtten desse hev vert kjøpt heim
inn sømaren på slede, eller inn der er soleis
laga, på langkjerra. På sume gardar hev bruk
dei å setja hjul under sleden når dei kom
ned or slåtten og på sletteveg. Sleden var
ein vanleg høyslede og når dei kom ned or
marki stoppa dei sleden medan han slo
hers over veggrefsti. No hadde dei nokre små
hjul på ein aksling soleis at det var letvint
å taka det eine hjulet av og setja det på
att. Dei stak då akslingen hers under
sleden der denne stoo over grefti, sette so
det lause hjulet på og sette splinti i. Når
dei no kjøpte kvilde den største tyngdi
av lasset på hjuli medan sledemeiarne
framme ved „reise“ (det sam bøyes upp framme på
sleden) skura anet vegen, men ganske lett.
Dette kalla dei å kjøpa på „rilti“-riltleslede.

So langt attende i tidi som i 1850-60 åri
brukte alle slede når dei kjøpte inn vull-
høytt heime, men ettes kvart som vequettes
breidd seg i bygdi, kom langkjerra i bruk
og i seinere år hev det kom i bruk sær-
skilde breide høykjerres alle på 2 hjul.
Eit sømarlass på slede var 3 byrder, eller
12 ferje. Eit langkjerrellass var på 4 byrder

Det brukast ikkje grunder av noke slag på sleder eller kjerrer. I Nvar ende av sleden og kjerra er det sett fast ein sterk togstump på 2 an. ^{fang eller fangband} Når lasset er lesst leggd ei høylang (sjå ritet) iype på lasset, med fangbandi knepper dei so lasset. Er lasset lest som det skal hengst det ikkje med knepping når det er heime på vollen.

Er det i snarki og regen er ring vert det sett på 2 eller 3 kneppetog tvers over lasset. Det må vera so dårleg veg det vil, so det ikkje klyget av når det er knept fast på denne måten.

Når dei sette høyet i stakk, sto nesten altis stakken nokonlunde midt i slåtta.

Det var soleis lett transport og høyet vart altis bore på hynda. Dette vart set i ein ring kring stakkstongi og var soleis lett å få tek.

På same måten er det og med utlöda.

Rågraset vart bore til vadlan.

Utslåtten i Bjerkreim var nokso ålmennt i bruk til ikring hundradårsskiptet. Etter den tid hev det minke av, slåtten hev vorte beken til beite, men eindele utmarkslett, som er god, vert erno slegen både roste og snarkhøy. Det syner seg, nemleg at dei sokalla mangelsjukdomar hji ~~mus-~~ dyri held seg lurt der det vert fora med snarkhøy.

Slått vert ikkje brakta på löypesprung her i bygdi. Slått frå stols og fjellslått vart brakta heim sosnart det vart snø og rettelegst føre. Fyre nyåret er det sjeldan føre. Der det ^{er} fleire grannar som hev høy nokonlunde på same stoder

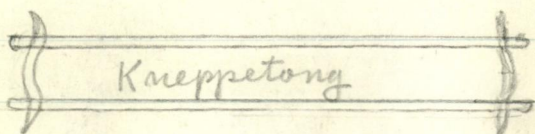
fer altis på høyrøyning ilag so kann dei hjelpast åt og brøyta. Dei kinn "trye" på hesteføterne, då søkk ikkje hesterne so djupt i snøen og brauti vert pakka jamn og fast. Eit "vedralas" er frå gammalt 7-8 hynder når høyet ligg i løda. I ein høystakk skal det og vera eit lass, men då det for det meste vert skjemt noko vert stakken sett upp med innlag ei hynd meir enn eit lass.

I Måndal og delvis i Frsdal der dalsidene er so bratte at det på somme stader er røalænt å koma upp med hest og slede brukar dei i gamle dagar å "sloa" høyet ned frå fjellslätten d.v.s. dei drag høyet med mande kraft ned av fjellet. Til dette brukar dei ei so kalla "slotang" (sja ritet). Denne var laga innlag som ei høylong, men ho var dubbelt so breid samanlune og i den eine enden var det eit "reist" som ein skivane framme og bak var det festa lykkojer som eit lengdekneppetog var festa i. På sidene var det og festa lykkojer for kneppetaget. Storleiken på lasset retta seg etter koralis det var å sloa. Var bakken jamn og ikkje for bratt künde dei lesa på slotangi innlag eit hestelass.

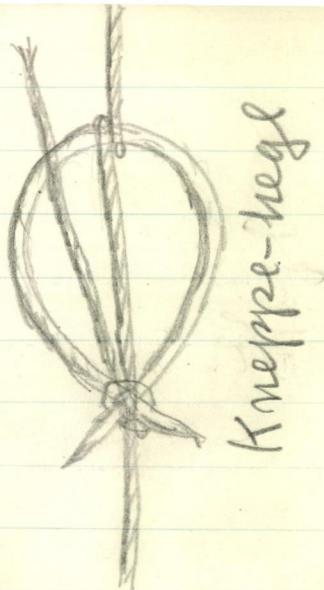
Fellesslutt hev aldri fyrekomei her i bygdi.

Berre dette tilslutt: Slotangi var laga av so fin material at ho var so lett at ein annan kunde ta henne på akbli upp att bakken.

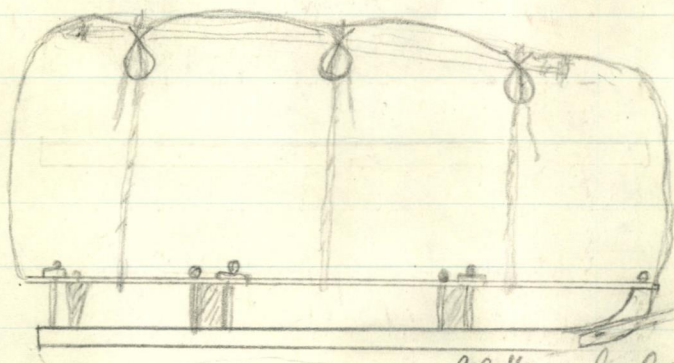

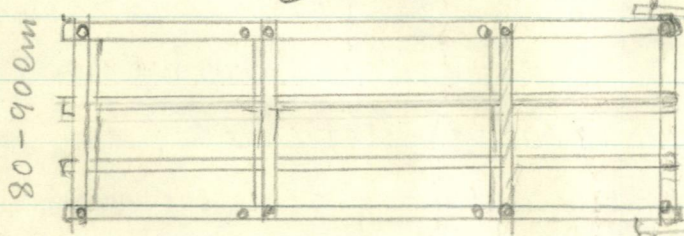
Kneppetong

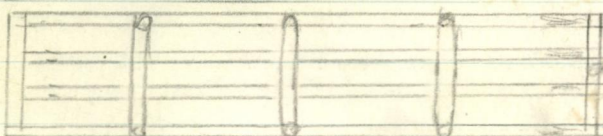
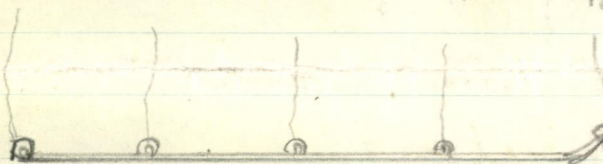
Kneppe-vegl

3 an. Släyslede

80-90cm

Dei 2 nedre rissi skal vera av ei Slotang. Salve Asgautson Måndal hadde vore med og sloa høy med Måndals brevka i sin ungdom (iimlag 1880) Etter det han fortalde um dette arbeidet er det at eg hev fortalt att, og laga desse rissi etter.

Sløsekker hev vore og er i bruk. I gamle dagar slo dei mein høy i bratlente liden, då stoppa dei høyet i sekker og filla dei med. Sakkene vert no laga av sterkt snøre og bindne slik dei bind fiskegarn, anten dei er fette av so dei vert runde